

tabula rasa

felsefe-teoloji

Bu Sayıda

Mevlüt ALBAYRAK, Metin Lütfi BAYDAR, Adem AKINCI, Aliye ÇINAR,
Nejdet DURAK, İsa YÜCEER, Sahin FİLİZ, Abdurrahman KASAPOĞLU,
Hıyas ALTUNER, Nazmi AÇI, Sıdıka ALBAYRAK, Recep ARDOĞAN,
Ahmet KOLBASI, Ruhattin YAZOĞLU, Süleyman Hayri BOLAY, J. D. McAuliffe,
Mehmet AKGÜL, Recep ALPYAĞIL, Osman ÇELİÇİ, Sevim ÖZDEMİR

Yıl: 4 Sayı: 12 Eylül-Aralık 2004

tabula rasa

felsefe&teoloji

Yıl/4 Sayı: 12 eylül-aralık 2004

ISSN 1302 - 8898

İÇİNDEKİLER

- 1 ♦ **Editör'den**
- 5 ♦ **Mevlüt ALBAYRAK**
Etik Üzerine Yeniden Düşünme İmkânı
- 15♦ **Metin Lütfi BAYDAR**
Atina Olimpiyat Oyunları ve Spor Etiği
- 23 ♦ **Adem AKINCI**
İnsanın Anlam Arayışında Din Temeline Dayalı Ahlakî Değerler ve Ahlak Eğitimi
- 35 ♦ **Aliye ÇINAR**
Varoluş ve Etik
- 45 ♦ **Nejdet DURAK**
Tarihi Gelişim Süreci İçersinde Tıp-Etik İlişkisi -Felsefenin Tıp Bilimindeki Yeri-
- 57 ♦ **İsa YÜCEER**
İnanç Ahlak İlişkisi
- 79 ♦ **Şahin FİLİZ**
Ahlak Felsefesi
- 89 ♦ **Abdurrahman KASAPOĞLU**
Bir Karakter Bozukluğu ve Zihinsel Yetersizlik Olarak "Sefihlik"
- 105 ♦ **İlyas ALTUNER**
Ethik Yargıların Kaynağı: Tanrı
- 111 ♦ **Nazmi AVCI**
Sosyolojik Açıdan Değer-Ahlak İlişkisi

- 121 ♦ **Sıdka ALBAYRAK**
Aşk, Güç ve Adalet
- 125 ♦ **Recep ARDOĞAN**
Kur'an Açısından Din Özgürlüğünün Teolojik Temelleri
- 141 ♦ **Ahmet KOLBAŞI**
Andon Rüşdunî'nin 1892-1893 Yıllarında Kayseri Hınçak Komitesi Bünyesindeki Faaliyetleri
- 149 ♦ **Ruhattin YAZOĞLU**
Antropomorfizm ve Hıristiyanlık
- 159 ♦ **Süleyman Hayri BOLAY**
Hermenentik ve Osmanlıda Tefsir
- 175 ♦ **Jane Dammen McAuliffe** Çev.: **Ömer PAKİŞ**
Kur'ân Hermenötüğü: Taberi ve İbn Kesir'in Görüşleri
- 189 ♦ **Paul E.Soukup, Francis J.Buckley, David C. Robinson,**
Çev.: **Mehmet AKGÜL**
Bilgi İletişim Teknolojilerinin Teoloji Üzerindeki Etkisi
- 201 ♦ **Recep ALPYAĞIL**
"... Olarak Görme" (Seeing as ...) Hadisesinin Din Felsefesine ve Dinsel Hermenötüğe Katkıları Üzerine Wittgensteinci Bir Deneme
- 217 ♦ **Osman CİLACI**
Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri
- 221 ♦ **Sevim ÖZDEMİR**
Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları
- 223 ♦ **Abstracts**

ANDON RÜŞDUNİ'NİN 1892-1893 YILLARINDA KAYSERİ HINÇAK KOMİTESİ BÜNYESİNDEKİ FAALİYETLERİ

Ahmet KOLBAŞI*

Özet:

Bu çalışmada, Avrupa'da yerleşerek Osmanlı topraklarında 1890'lı yıllardan itibaren eylemlere girişen Hınçak komitesinin bu eylemlerde izlediği çalışma yöntemleri, bu komiteye mensup olan Andon Rüştuni'nin Kayseri'deki faaliyetleri inceleme konusu yapılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Andon Rüştuni Atina Hınçak komitesi tarafından 1892 yılı Temmuz ayında Kayseri ve civarında Ermeni komitelerini örgütlemek ve yafa eylemi ile çeşitli gasp eylemlerini yönetmek amacıyla komite memuru olarak görevlendirilmiştir. Kayseri'de 1892 yazından 1893 ocak ayına kadar komite faaliyetlerini sürdüren Andon Rüştuni Osmanlı hükümeti tarafından yakalanmış ve bütün suçunu itiraf etmiştir.

Anahtar kelimeler: Andon Rüştuni, Hınçak komitesi, Osmanlı, Ermeniler

On dokuzuncu Yüzyılın Son Çeyreğinde Ermeni Komiteleri

Osmanlı Ermenileri büyük komite faaliyetleri öncesinde hayır cemiyetleri ve küçük dernekler etrafında toplanmaya başlamışlardır. 1870'ten 1880'e kadar geçen süre içinde Van'da "Ararat" Muş'ta "Mektep Sevenler", "Şarklı" ve "Ermenistan'a Doğru", Adana'da "Klikya" cemiyetleri kurulmuş ve bunlar 1880'de birleşerek "Birleşik Ermeni Cemiyeti"ni meydana getirmişlerdir. Ayrıca, 1872'de Van'da Rusya'nın desteğinde "İttihat ve Halâs" ve 1878'de de "Kara Haç" cemiyetleri kurulmuştur. Kara Haç adı, üyelerinin arasında sır verenlerle, cemiyet prensiplerine uymayanların listedeki isimleri üzerine kara haç çekilip idama mahkum edilmelerinden kaynaklanmaktadır. 1881'de Erzurum'da "Şurây-ı Âli" adıyla kurulan cemiyet, daha sonra "Müdafî Vatandaşlar" olarak adını değiştirmiştir. Yine aynı vilâyette 1882'de "Anavatan Müdafileri", "Silahlılar" ve "Milliyetperver Kadınlar" cemiyetleri kurulmuştur¹.

1878 Berlin konferansı 61. maddesi ile özerklik veya ıslahat adı altında Osmanlı hükümetinden haklar elde edebilecekleri konusunda ümitlenen Ermeniler, 1890'lı yıllarda bu amaçlarına ulaşabilmek için Osmanlı sınırları içinde komite faaliyetlerine ve isyan hareketlerine hız vermişlerdir. 1887 yılında Hınçak, 1890 yılında Taşnak komiteleri bu amaçla faaliyetlerine başlamışlardır.

* Dr., E.Ü. Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Tarih Öğretmeni.

¹ Azmi Süslü, Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı, Yüztüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayını, No. 5 Ankara-1990, s. 51.

Yine Van'da aynı amaçları güden Armenakan komitesi Mıgırdıç Portakalyan tarafından kurulmuştur.

Hınçak komitesi 1887 yılında Kafkas Ermenilerinden Avadis Nazarbeg tarafından arkadaşları ile birlikte Cenevre'de kurulmuş, ve ilk olarak "Hınçak" adında bir gazete çıkararak işe başlamıştır. İsviçre'deki Ermeni öğrencilerin katılımı ile komite kısa zamanda büyümüştür. Bu komite, Doğu Anadolu'yu çalışma alanı olarak seçmiştir. Komite İngilizlerden gördüğü sempati ve yardım üzerine merkezini Londra'ya taşımıştır².

Taşnak komitesi 1890 yılında Tiflis'te kurulmuş ve kısa zamanda Osmanlı topraklarında yayılmış ve pek çok şubeler açmıştır. Truşak isminde bir yayın organı ile fikir ve düşüncelerini yaymaya çalışmıştır.

Hınçak ve Taşnak komiteleri Osmanlı topraklarında özellikle Doğu Anadolu (Vilâyet-i sitte)de bir "Osmanlı Ermenistanı" teşkil etme arayışına girmişlerdir. Bu amaçlarına ulaşabilmek için Anadolu'da pek çok kanlı terör eylemlerine girişmişler ve bu olayları Avrupa ve ABD'ye "Türklerin masum Ermenileri öldürdüğü" şeklinde ileterek amaçları doğrultusunda propaganda malzemesi olarak kullanmışlardır.

Ermeni komitelerini idare eden yönetici kesim, Osmanlı ülkesi dışında Atina ve Londra'da yerleşmiştir. Bu dönemde etkili eylemler düzenlemek için komite yöneticileri Avrupadan Osmanlı topraklarına gönderdikleri Ermeni ajanları vasıtasıyla olaylar çıkartarak çıkartılan bu olayları Avrupa'da yalan propaganda yoluyla kendi davaları için kullanmışlardır. İşte Andon Rüştni de, Ermeni Hınçak Komitesi ileri gelenlerinden birisi olup, Osmanlı topraklarında Ermeni Komitelerinin örgütlenmesi ve çeşitli eylemlerin düzenlenmesinde rol alan şahıslardan biridir. Bu şahsın faaliyetleri, Hınçak komitesinin bu tür faaliyetlerini ortaya koyan örnek bir olaydır ve amaçla bu makalenin konusu olarak seçilmiştir.

Andon Rüştni'nin Atina'dan Kayseri'ye Gelişi

Hınçak komitesi temsilcilerinden Andon Rüştni önceleri İstanbul'da ikaâmet eden bir Ermeni'dir. Galata, Beyoğlu, Çorlu Ermeni Okullarında öğretmenlik, bir sürede tiyatro oyunculuğu yapmıştır³. Daha sonra Mısır İskenderiye'de Nikos isminde papazın Gandere matbaasında gazete yazarlığı yaparken dört beş nüsha "Tifos" isimli bir gazete neşrettikten sonra gazetenin ve matbaa harflerinin sahibi olan Ermeni papazın İskenderiye'den uzaklaştırılması ve papazın matbaa harflerini de beraberinde götürmesi üzerine⁴, neşriyata devam edememiş aile fertlerini orada bırakarak birçok yer dolaştıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da Kumkapı olaylarını tertipleyenlerle teması, hükümetin dikkatini çekmesiyle, oradan Atina'ya firar ederek 1891 yılı Temmuz ayında Atina'da bulunan İhtilâl komitesine katılmıştır. Bundan yedi ay sonra İsviçre'de bulunan Hınçakyan heyeti Atina'ya gelerek yerleşmiştir. Bu Hınçakyan heyeti

² Mehmet Hocaoğlu, Tarihçe Ermeni Mezâlimi ve Ermeniler, Anda yayınevi, İstanbul 1976, s. 159.

³ Esat Uras, Tarihçe Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Belge Yayınları, İstanbul, 1976, s. 465-466

⁴ BOA, Y.PRK.UM. 27/35, 17.Za.1310, Ankara İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi Zabıt Varakası, s. 26

Andon Rüştni'ye komitenin amacına uygun olarak hizmet etmesi halinde merkez komitesine üye seçileceği ve kendisinin şimdilik geçici üye tayin edildiği ve ileride komiye yararına icraatlarda bulunursa daimi üye seçileceğini söylemiştir.

Andon Rüştni, Atina Hınçak ihtilal komitesi tarafından fesat hareketlerde bulunmak üzere Hınçakyan ileri gelenlerinden Rusyalı Leon Parsih ile beraber memur tayin edilmişler ve Rüştni'ye Hınçak komitesi görevlisi olduğuna dair bir şahadetname ile on Fransız altını verilmiştir. 1892 senesi Temmuz sonunda Rüştni ve Leon Atina'dan çıkarak Kıbrıs'a gelmişler, on beş gün orada kaldıktan sonra İngiliz pasaportu alarak arkadaşı ile beraber Ağustos ayında Mersin'e geçmişlerdir. Mersin'de tezkirelerinin muayenesinde teşhis edilmesi üzerine Leon hükümet tarafından iade edilmiştir. Rüştni ise saklanarak bir kaç gün geçirdikten sonra Mersin'de komisyonculuk yapan Everekli Agob ve Kayserili İseyan Nişan ile görüşerek müfsit fikirlerini haber vermesiyle bunlar da Kayseri tarafında Hınçakyan ve adamları ve şubeleri olduğunu açıklamış ve bir mektup yazarak kendisini Everekli Ağaya oğlu Ağaya'ya tavsiye eylemiştir. Rüştni buradan katırcı Karabet'in hayvanı kiralanarak bu şahsın eşliğinde Everek'e gönderilmiştir. Rüştni Ören civarında Çomaklı köyüne gelerek oradan gönderdiği haber üzerine Ören'de Hacı Avak'ın hanesine misafir edilmiş ve Ören'de Ağya Varşak ve Mülkiyan Agob ve daha başka şahıslarla görüşerek Atina Hınçakyan ihtilâl şirketi tarafından buraya görevli olarak gönderildiğini belirtmiş ve bir kaç gün kilisede misafir edilmiştir⁵. Everek, Fenese ve Çomaklı köylerine giderek fesat faaliyetlerinde bulunmuş sonra Derevenk manastırına gelmiş ve oradan Balakiseli Krupi ile Arzuman oğlu Ohannes gelerek kendisini Balakise köyüne götürmüşlerdir. Balakise de komite üyelerine muzır fikirlerini aktardıktan sonra Arzuman oğlu Ohannes ve Kasap Mamas ile Talas'da Şivariş'in hanesine varmıştır⁶.

Andon Rüştni'nin Kayseri'deki Faaliyetleri

Andon Rüştni'nin buradaki faaliyetleri arasında Kayseri ve civarındaki Ermeni komitelerinin örgütlenmesi, ses getiren gasp ve soygun tipi çete eylemlerinin tertip edilmesi ve 1893 yafta olayının Kayseri'de gerçekleştirilmesinde bizzat sorumlu bir kişi olarak rol almış olmasıdır. Rüştni bu komite eylemlerini yönetmek için Kayseri'ye geldikten sonra Talas yakınlarında bulunan Derevenk manastırına Rahip Daniyel'in yanına yerleşmiş ve burası komitenin bir üssü haline getirilmiştir.

1892 yılında Andon Rüştni'nin Kayseri'ye gelerek Derevenk manastırına yerleşmesinden sonra Kayseri merkez komitesi ile civarındaki kasaba ve köylerde komitelerin kurulması ve örgütlenmesi faaliyetlerinde bulunmuş ve bunun için civardaki kiliselerde nutuklar vermiştir. Talas'ta dava vekili Arsin ile Şivariş'ten komitenin işlerini icra etmek üzere kendisine yardımcı olmalarını istemiş ve Kayseri komitesi hakkında Rahip Daniyel'den bilgi aldıktan sonra bu komiteye mensup bir kişi ile görüşmek isteyince Dökmeciyan Parsih kendisinin yanına gelmiştir. Daha sonradan manastıra aynı komiteye mensup olan şahıslardan Cebidelikyan Agob, Alacacıyan Karabet,

⁵ a.g.b., s 26.

⁶ a.g.b., s 7.

Cevâhıryan Rupen ve Papazyan Krıpi'de gelmişlerdir. Andon Rüştuni bunlara Atina Hınçak komitesi tarafından Kayseri'ye memur olarak görevlendirilmiş olduğunu söyleyerek buna dair Atina'da kendisine verilen şahadetnameyi takdim etmiştir. Kayseri Ermeni komitesi ileri gelenlerinin Andon Rüştuni'ye ait şahadetnameye itimat etmeyerek, komitenin merkez olarak tanıdığı Merzifon Komitesine sorulmasına karar vermişlerdir. Bunlar Merzifon'a bir mektup yazarak bu şahadetname ile birlikte göndermişler⁷ ve buradan Rüştuni'nin memuriyetinin doğru olduğu tasdik edilmiştir. Rüştuni bundan sonra komite işlerinde en fazla Dömcıyan Parsih ile müzakerelerde bulunmuştur.

Andon Rüştuni, Kayseri Ermeni komitesinin işlerini düzenlemek için bir nizamname kaleme almış ve bunu tasdik ettirmek üzere Merzifon şubesine göndermiştir. Ayrıca Kürkcü İseyi Kirkor'a bir buçuk mecdiye karşılığında⁸ komitenin mührünü yaptırmıştır. Osmanlı hükümeti tarafından yakalanmaması için tedbir olarak Derevenk manastırının dışında bazı yerlerde barınmış fakat sonunda yine manastıra dönüp ağırlıklı olarak burada kalmıştır. Rüştuni Kayseri Ermeni komitesi ileri gelenleri ile birlikte Ermeni komitelerinin köylere kadar yayılması için faaliyetlerde bulunmuşlar bu maksatla Kayseri civarındaki kasaba ve köylere ziyaretlerde bulunmuşlardır. Bu amaçla Jirar, Kirkor ve Panos ile Çomaklı'ya giderek beş altı gün orada kalmışlar ve Rüştuni, yeniden tanzim olunan nizamname Merzifon'dan gelip neşroluncaya kadar eldeki fesat nizamnamesi⁹ hükümlerine uyulması gerektiğini üyelere tembih ve ihtar etmiştir. Derevenk manastırında Andon Rüştuni, Jirar¹⁰ ile görüşerek Gemerek'de Ermeni komitesi kurulması ile kaleme aldıkları lâyhaya göre Gemerek tarafı fesat komitesi teşkilatı Jirar'a ve Kayseri tarafı Andon Rüştuni'ye ihale olunması¹¹ konusunda anlaşmaya varmışlardır.

Talas'ta Ermeni fesat komitesi Arab oğlu Serkez tarafından kurulmuştur. Kertmanoğlu Karo bu komitenin defterini tanzim ve tahrir ile deftere yazılan kişileri kendi teşvikleriyle komiteye dahil ederek bunlara komitenin nizamnamesini okumuştur. Debbağyan Agob ve Simohoğlu Artin de komiteye üye kaydetmek için kişileri teşvik ettikleri ve komite üyelerinin birbirlerini tanımak için bıyık burmak ve kulak ellemek ve ellerini yüzlerine tutmak gibi bir takım işaretler kullanmışlardır. Komite üyelerinden toplanan paralar ile önce martin ve bir vincestür tüfengi satın alınarak, bu martin tüfenginin fişenkleriyle beraber Yakob oğlu Panos'a verilmiş ve Kahya oğlu Rupen'in hanesinde toplandıkları gece meydana bir mal getirilip bunun tutarı ile komiteye gerekli olan silah ve cephane¹² alınmasını kararlaştırmışlardır.

⁷ a.g.b., s 27.

⁸ a.g.b., s 8-9

⁹ a.g.b., s. 8

¹⁰ Jirar, 6 Ocak 1893'te Merzifon, Yozgat ve Kayseri civarında Karabet Tomayan'ın önderliğinde gerçekleştirilen bildiri dağıtma eyleminde aktif rol alan ve Yozgat Ermenilerini isyana hazırlayan kişidir. Moruk lakabı ile tanınmış olup Sason olayını tertipleyen komitacı Hamparsum Boyacıyan'ın kardeşidir. Ayrıca Jirar Merzifon Ermeni komitesi tarafından bu komitenin seyyar müfettişi görevlendirilmiştir.

¹¹ a.g.b., s 16

¹² a.g.b., s 4

Civanyan Mardiros Merzifon'daki Kolej'den mezun olduktan sonra Tomayan Artin'in teşvikiyle Ermeni komitesine dahil olarak Kayseri Efkere köyüne gelmiştir. Orada bazı kişileri teşvik ile komite teşkiline çalışmış ve kaydettiği şahıslara bir sahte isim vermiş ve köylerine Andon Rüştuni gelerek şirketin suhûletle ilerlemesi için kendilerine bir talimat vererek o talimat gereği mevcut üyeleri beş bölük üzerine tertip ederek¹³ talimat doğrultusunda komiteyi düzenlemesini Mardiros'a bildirmiştir.

Kayseri'de Ermeni komite faaliyetleri 1891 yılında başlamıştır. İlk Ermeni komitesi Kayseri'de Protestan mektebi hocası Gülbenkyan Dikran ve Adana vâizinin oğlu Aleksa tarafından kurulmuştur. Bu şahıslar, Krupi Papazyan ve Alacacıyan Karabet ve Cebidelikyan Agob Cevahiryan Rupen ile Dökmeciyan Parsih'i komiteye girmeye teşvik etmişlerdir. 1892 yılından 1893'ün başlarına kadar Kayseri Hıncak komitesi şubesine kayıtlı üye sayısı seksen dört kişidir. Komiteye dahil olanların birer onbaşıları olup, bunlardan alınan duhûliye ve mâhiyelerin¹⁴ defterini Cevâhriyan Rupen ve esâmi defterini Alacacıyan Karabet tutmuştur. Komiteye kayıt edilen üyelere sıraları ifşa etmemeleri için yemin ettirilmiştir ve bu yeminlerin her biri kağıt üzerinde yazılı hale getirilmiştir. Dikran'ın Kayseri'den ayrılmasından sonra bu işe asıl devam eden Papazyan Krupi olmuştur¹⁵.

Ankara ve Sivas vilayetleri dahilinde bulunan bazı yerleşim yerlerinde yafta¹⁶ dağıtılmasına dair karar, 1892 yılında Merzifonda tertip edilen toplantıda alınmıştır. Bu kararın Merzifon komitesinin öncülünde uygulamaya konulması ile Kayseri bölgesinde yaftaların dağıtımını Atina Hıncak komitesi tarafından Kayseri'ye görevli olarak gönderilen Andon Rüştuni idare etmiştir. 1892 senesi Eylül'ünde Merzifon'da tertip edilen fesat meclisinde mebûs sıfatıyla Kayseri'den birisinin gönderilmesi Merzifon Ermeni komitesi tarafından Kayseri komitesine bildirilmesi üzerine Kayseri'den masrafı komite tarafından karşılanan Arzuman oğlu Ohannes mebûs olarak Merzifon'a gönderilmiştir¹⁷.

6 ocak 1893 gecesi hükümet konağına ve cami avluları ile halkın gelip geçtiği yerlere asılmak üzere Merzifon'dan Kayseri'ye gönderilen yaftalar Andon Rüştuni'ye ulaştırılmıştır. Rüştuni, Merzifon'dan Yozgat'a ve Yozgat'tan Gemerek'e gelmiş olup oradan da Kayseri meclisi namuna yazılarak gönderilmiş olan bir paket ile içindeki mektûbu Rahip Daniyel'in kendisine vermesiyle açtığını ve yetmiş seksen kadar¹⁸ yaftayı almış ve bunların Kayseri ve çevresinde dağıtılmasını organize etmiştir.

¹³ a.g.b., s 41

¹⁴ Duhuliye: Komiteye yeni giren bir üyeden alınan ücrete verilen isimdir. Mahiye; komite üyesinin aylık olarak komiteye düzenli şekilde ödemek zorunda olduğu ücrettir.

¹⁵ Ahmet Kolbaşı, 1892-1893 Merzifon, Yozgat ve Kayseri Ermeni Olayları, E.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2003, S 174

¹⁶ Yafta, 6 ocak 1893 tarihinde Merzifon, Yozgat ve Kayseri civarında Merzifon Ermeni komitesi önderliğinde dağıtılan bildirilere verilen isimdir. Ermeni komiteleri 1890'lı yıllardan itibaren bazı Osmanlı kasaba ve köylerinde zaman zaman yafta asma ve dağıtma eylemi gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı arşiv belgelerinde "bildiri" karşılığı olarak "yafta" kelimesinden başka "hezeyanname" sözcüğü de kullanılmıştır.

¹⁷ a.g.b., s 5

¹⁸ Y.PRK.UM, 27/35, s 8, Kolbaşı, a.g.e., s 241

Andon Rüşduni, yaftaların Türkçe olması sebebiyle Rahip Daniyel hazır olduğu halde Kasap Onan oğlu Mamas'ı Kayseri'ye göndererek Dökmeciyan Parsih ile Türkçe bilen birini istemeleri üzerine Parsih ve Cevâhıryan Rupen manastıra gelmiş ve Cevâhıryan Rupen yaftaları okumağa başlayınca önceden Hınçak gazetesinde neşrolunmuş olan ilâmnâmelerin aynı olduğunu anlayıp, Merzifon'dan bildirildiği gibi 6 Ocak gecesi dağıtmak üzere altı adedini Ören için manastırda bulunan Jirar'a, altısını¹⁹ Talas'ta dağıtılması için o esnada manastırda bulunmuş olan Pehlo Agob'a, Tavulsun ve İstefene için beşini Aşçı Parsih oğlu Gülbenk ile manastır hademesinden Karakülah oğlu Ohannes'e vermiş ve ikisi küçük ve üç adedi büyük olmak üzere beş adedini yanında ahkoyarak, geriye kalan yaftaları Kayseri için Cevâhıryan Rupen ile Dökmeciyan Parsih'e teslim etmiştir.

Kayseri hükümet konağıyla camiler ve bazı hanelerin kapılarına yapıştırılan yaftalar haricinde Krupi Papazyan, kendisine verilen yaftaların ikisinin Germir, ikisinin Mancison, ikisinin Efkerce, ikisinin Balakise ve ikisinin dahi Burungöz köylerine dağıtılması için Germirli Artin Avadikyan ile Ohannes Vartanyan'a verdiğini ve bunların da aynı şekilde bu köylere giderek yapıştırdıklarını söylemiştir²⁰.

Yafta olayının mahalli hükümet tarafından haber alınıp aramalara başlanması üzerine bunu duyan Rüşduni, Gülbenk'le beraber Balakise'de Papazyan Krupi'nin hanesine ve oradan Efkerce'de Civânyan Mardiros'un hanesine firar ederek gizlenmişler ve oradan tamamen savuşmak niyetiyle köyün etrafındaki güvercinliklerden birine saklandıkları sırada orada mahalli hükümet kolluk kuvvetleri tarafından yakalanmışlardır²¹. Yakalandığı zaman üzerinde 29 Temmuz 1892 tarihli Hınçak komitesinin görev belgesi ve mührü bulunmuştur. Mahalli hükümet tarafından olayla ilgili yapılan aramada birçok belge ele geçirilmiştir. Yafta olayını yönetenlerin Merzifon Amerikan koleji'nde öğretmen olan Karabet Tomayan ve Ohannes Kayayan oldukları anlaşılmıştır²².

Kayseri'de Derevenk manastırını merkez olmak üzere Hınçak komitesi mensupları tarafından bazı gasp ve soygun olayları tertip edilmiştir. Bu olaylardan Andon Rüşduni'nin haberi olmuş ve komitenin sesini duyurmak ve halk arasına korku salmak için çetecilik faaliyeti bu kişilerce desteklenmiştir. Bu döneme ait İngiltere konsolos raporlarında bu çete eylemlerin Ermeni komitesi ile ilgisinin olmadığı ileri sürülse de, çete eylemini gerçekleştiren kişilerin 1892-1893 yafta olayına da katılmış olmaları bu iddiaları boşa çıkarmaktadır.

Misak, Panos ve Nirzeli Bogos'un Palas Tuzlası postasının önüne çıkarak kolcunun atını ve saat ve heybesini alarak gasb etmişler ve kendisini darb ve tehdit etmişlerdir. Panos tuzlasının postasını soyduktan sonra Düyun-ı Umumiye kolcusu İzzet'in atını alarak Derevenk'e getirmişlerdir. Papaz Daniyel bu atı önce boyamış ve sonra öldürmüştür. Gürün'lü Toros, Gülbenk, Kasbar, Serope adlarındaki çeteciler, Yozgat'a giden postanın koruyucusu İbrahim ile

¹⁹ a.g.b., s. 30'da, Jirar'a verilen yafta adedi on iki olarak belirtilmektedir.

²⁰ a.g.b., s. 7.

²¹ a.g.b., s. 27.

²² Uras, a.g.e., s. 466

posta sürücüsünü öldürmüşler ve bunların atları, silahları ve paralarını almışlardır.

Maden postası sürücüsü İsmail ile zaptiye Necip yine bu komite üyesi şahıslar tarafından öldürülmüştür. Bu eylemle ilgili olarak Gürnlü Toros hükümet kuvvetlerince yakalandığında vermiş olduğu ifadesinde ve gerek Sivas valisi huzurunda; "Kayseri'nin Talas'tan Gülbenk ile birlikte altı ay evvel Maden postasını vurarak iki zaptiyeyi katle ve takriben on yedi bin kuruştan ibaret olan posta akçesini ahz ve gaspa cüret ettiğini"²³ itiraf etmiştir.

Gülbenk, Panos ve Mihircan adında üç komiteci, İstanbul'dan dönüşlerinde Ankara'da tuttıkları bir arabanın sürücüsü olan Kalkakçıoğlu Köse Hasan'ı Yozgat yolunda boğmuşlar, ölüsünü bir çukura gömmüşler ve atlarını, saatini, parasını almışlardır²⁴. Bu şahısların üçü Yozgat'a geldiklerinde Panos kendilerini bırakarak arabayı koşup Tokat tarafına gitmiş ve Tokat'ta atları ve arabayı satmıştır²⁵.

Çetecilik yoluyla Osmanlı hükümetinin postasını vurmak ve çeşitli gasp eylemleri düzenlemek Ermeni Komitesine zarar verdiği düşüncesiyle Ermeni komitesi, bu tür eylemlerden vaz geçerek Ermeniler içindeki zenginlerden tehditle para sızdırmaya yönelmiştir. Bunun için Ermeni tüccarlardan veya ileri gelenlerinden birinin eline tenha bir mahalde bir mektup sıkıştırılmıştır. Bu mektupta; muhatap alınan kişiye haç şeklinde bir insan kafası ile kemiklerinden ibaret bir yazılı başlık altında belirli bir gün belirli bir mahalde iktidarına göre on veya elli liranın teslim etmesi lüzümü ve şayet imtina veya hükümete ihbara cüret eyleyecek olur ise hayatından mahrum edileceği ihtan²⁶ yazılı olup bu suretle para tedarik etme yolu seçilmiştir.

Sonuç

Andon Rüştüni, Merzifon'da Hınçakyan ihtilâl şirketinin merkez şubesi olduğunu ve bu şubenin Atina komitesiyle haberleşmekte olduğunu evvelden bildiğini sorgusunda itiraf etmiş fakat yoksa Merzifon'daki fesat heyeti teşkil eden şahısların kimler olduğu ve gerçek isimlerinin ne olduğunu bilmediğini söylemiştir²⁷. Bu şahıs Osmanlı adli mercileri tarafından yapılan sorgusunda ve İngiliz konsolosunun huzurunda amaçlarının Osmanlı topraklarında kanlı eylemler tertip ederek Ermenilerin bağımsızlık yolunu açmak olduğunu açıkça itiraf etmiştir. Rüştüni ile, İstinaf mahkemesi savcısı huzurunda İngiliz konsolosun yaptığı görüşmede konsolosun, "Maksadımız ne olacaktır?" sorusuna, "Osmanlı devleti aleyhinde olacaktır" cevabına karşılık "Peki ne fenalık gördün?" sualine karşı da "Ben hiç fenalık görmedim. Fakat Osmanlı devleti aleyhinde bulunmak ve sosyalizm fikrini tesis için Atina komitesinden para aldım" cevabını vermiş olduğunun konsolos tarafından raporla İstanbul'daki sefaretine bildirilmiştir²⁸. Bu durum Ermeni komite üyelerinin gerçek yüzünün İngiltere hükümeti tarafından da bilindiğini açıkça göstermektedir.

²³ BOA, Y.A.HUS, 272/44, 9.9.1310

²⁴ Uras, a.g.e., s. 466

²⁵ Y.PRK.UM, 27/35.

²⁶ BOA, Y.A. Hus, 289/90, 29.7.1311.

²⁷ a.g.b., s. 28

²⁸ Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 12, no, 85.

Avrupa'da bulunan Ermeni Komiteleri Osmanlı topraklarında çeşitli eylemler düzenlemek üzere görevli olarak bazı kişileri Osmanlı ülkesine göndermek suretiyle bu tür eylemlerin tertip edilmesinde baş rolü oynadığı görülmüştür. Bu çalışmada inceleme konusu yapılan Kayseri'de 1892-1893 yıllarında aynı amaçla bulunmuş olan Andon Rüştuni'nin faaliyetleri, bu durumu ortaya koyan açık bir örnektir. Rüştuni, Osmanlı hükümeti tarafından yakalandığı zaman Atina'dan Kayseri'ye gelişini ve buradaki faaliyetlerini gizlemeden anlatmıştır. Andon Rüştuni'nin ifadesinde yer alan bilgiler bize Osmanlı hükümeti Ermenilere ne kadar hoşgörülü davransa da Ermeni komiteleri tarafından terör amacıyla Osmanlı ülkesinin hedef seçildiğini ve bu yöndeki faaliyetlerin devam edeceğini göstermiştir. Ermeni komiteleri, Osmanlı topraklarında 1890'lı yıllardan itibaren sürekli isyanlar ve çeşitli eylemler düzenleyerek Türk-Ermeni ilişkilerinde tarihten gelen kalıcı barış ve huzur ortamını yıkmışlardır. Bütün bu kanlı Ermeni komite eylemleri en çok Ermenilere ve Türklere acılar çektirmiştir.